

PODRÓŻUJ PO MAŁOPOLSCE

w rytmie eko

REGION SADECKI

Czym jest ekoturystyka?

Ekoturystyka to kameralne odkrywanie i poznawanie wyjątkowych miejsc i ludzi, ich kultury, tradycji oraz zabytków. To co wyróżnia podróżowanie w stylu eko, to szacunek i wrażliwość na przyrodę i krajobraz, a także na potrzeby ludzi, którzy mieszkają w zakątkach, które odwiedzamy. Dzięki ekoturystyce jesteśmy bliżej nich i natury, mamy szansę doświadczyć, poczuć, poznać, zaprzyjaźnić się, zachwycić otaczającym światem. I zabrać ze sobą swój ślad węglowy oraz... wspaniałe wspomnienia.

REGION SADECKI

Cztery pory roku

w Beskidzie Niskim

Gładyszów | Krzywa

Zdynia | Regietów

Hańczowa | Wysowa Zdrój

pieszo

nordic walking

biegówki

rowerem

konno

przyroda

lokalne produkty

dziedzictwo

Łeśne ostępy, jodłowo-bukowe lasy, górskie polany i zielone pastwiska, łąki pełne aromatycznych ziół i kwiatów. Jesteśmy w zaczarowanej krainie Beskidu Niskiego, w karpackiej ostoji przyrody, miejscu na styku wielu kultur – wołoskiej, łemkowskiej, polskiej, żydowskiej, romskiej i wielu innych. Pośród bogactwa natury znajdziemy spokojne wsie i przysiółki, drewniane cerkwie grekokatolickie i prawosławne, pamiątki i wspomnienia po wysiedlonych łemkowskich siedzibach, zagrody i bacówki, cmentarze opowiadające dramatyczne historie z I wojny światowej projektowane przez wybitnego słowackiego architekta Dušana Jurkovića... W tym najbardziej na wschód wysuniętym zakątku Małopolski mieszkają i tworzą ludzie, którzy na nowo opowiadają o pięknie miejsca i dzielą się swoją pasją do niego. W gościnnych gospodarstwach agroturystycznych spróbujecie zdrowej regionalnej kuchni, dowiedziecie się o przyrodzie i o tym, jak wyglądała tradycyjna zagroda łemkowska, weźmiecie udział w warsztatach artystycznych i kulinarnych. Może uda wam się upiec chleb na zakwasie albo zrobić drewnianą łyżkę? Zapraszamy na zielone ścieżki wciąż nieodkrytego Beskidu Niskiego pełnego poezji Jerzego Harasymowicza i piosenek Wojtka Bellona.

Proponujemy wyjazd tygodniowy z noclegiem w jednym z klimatycznych gospodarstw agroturystycznych. Okolicę poznacie, wędrując wybranymi szlakami mikrowypraw – spacerowymi, nordic walking, rowerowymi, konnymi, a zimą na nartach biegowych. Na szlaku odnajdziecie lokalne smaki łemkowszczyzny i odpoczniecie na łonie dzikiej przyrody i zniewalających krajobrazów.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

- ▶ rodzin z dziećmi
- ▶ seniorów
- ▶ indywidualnych podróżników poszukujących autentycznych klimatów miejsca

MIKROWYPRAWY

1. Wycieczka rowerowa Śladem wysiedlonych wsi

Gładyszów (Malowane Wierchy) – Krzywa – Jasionka – Czarne – Radocyna – Lipna – Zdynia – Gładyszów

Wyruszamy z Gładyszowa, z bazy rowerowej zlokalizowanej w Agroturystyce Malowane Wierchy. Kierujemy się drogą w kierunku wsi Krzywa, po drodze mijamy przydrożne kapliczki, które na stałe wpięły się w krajobraz Beskidu Niskiego. Po 4 km robimy odpoczynek przy **pomniku Lotników** – bohaterów z II Wojny Światowej. Obok pomnika znajduje się tablica upamiętniająca ich ostatni lot do Polski. Kontynuując naszą wycieczkę, mijamy wieś Krzywa z drewnianą **cerkwią św. św. Kosmy i Damiana**, przysiółek Jasionka i kierujemy się w stronę Radocyny, po drodze mijamy cmentarze parafialne w nieistniejących już wsiach, które zostały całkowicie wysiedlone po Akcji „Wisła”. Na pamiątkę, by o nich nie zapomnieć, postawiono symboliczne drzwi mówiące o tych wydarzeniach. W Czarnem warto zaglądnąć na **zabytkowy cmentarz nr 53** z I wojny światowej i położony obok dawny **cmentarz łemkowski**. Dodatkowo warto zatrzymać się na krótki odpoczynek w bacówce i kupić świeży oscypek lub bundz od baców. Można tu także wziąć udział w warsztatach ceramicznych w **pracowni Jurka Szczepkowskiego** lub umówić się z nim na jazdę konną. W tym miejscu narodziło się znane Wydawnictwo Czarne stworzone przez Andrzeja Stasiuka i Monikę Sznajderman.

Mijane po drodze kapliczki i dzikie drzewa owocowe cały czas przypominają nam o historii i ludziach, którzy zamieszkiwali te tereny. Po dotarciu do Radocyny jedziemy dalej szutrową drogą w stronę Zdyni (robimy pętlę), po drodze mijamy wysiedloną **wieś Lipna** – tutaj również mamy symboliczne drzwi. Po kilku kilometrach docieramy do terenów, na których co roku jest organizowana „Łemkowska Watra” – jest to impreza, na którą zjeżdżają się Łemkowie z całego świata, by wspólnie świętować przez kilka dni. W miejscowości Zdynia kierujemy się na Gładyszów, gdzie możemy zwiedzić grekokatolicką **cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego** znajdującą się na Szlaku Architektury Drewnianej.

28 km

4 h

średni stopień
trudności

 rowerem

2. Spacer Śladami Cmentarzy I Wojny Światowej – Rotunda

Regietów Wyżny (Studencka Baza Namiotowa)
– Rotunda – Regietów Wyżny

Startujemy spod Studenckiej Bazy Namiotowej w Regietowie Wyżnym i wędrujemy za znakami czerwonego szlaku pieszego PTTK. Na szczyt Rotunda (771 m.n.p.m.) zaprowadzi nas stroma leśna ścieżka. Na zalesionym grzbiecie nie czekają na nas widoki, ale za to zwiedzimy odnowiony **cmentarz nr 51** z I wojny światowej uznawany za najpiękniejszy w Beskidzie Niskim. Zaprojektował go wybitny słowacki artysta architekt, Dušan Jurkovič, który budował cmentarze dość wysoko w górach – kiedyś były widoczne z daleka, dzisiaj wzgórza w większości porośły gęstym lasem. Wracamy tą samą drogą.

 3,5 km 1,5 h trasa łatwa

 pieszo nordic walking

W krainie huculów – aktywny czas w siodle

Na terenie Beskidu Niskiego mamy największą w tej części Europy stadninę koni huculskich, która organizuje rajdy konne oraz wycieczki po okolicznych lasach i polanach. Można również skorzystać z oferty mniejszych stadnin leżących na szlaku Małopolska wieś w siodle.

- Stadnina Koni Huculskich „Gładyszów”, Regietów 28, tel. +48 18 351 00 18, +48 18 351 00 97, email: skh@onet.pl, www.huculy.com.pl
 - Stara Cegielnia, Gładyszów 70, tel: +48 503 068 055, +48 502 677 460, email: tkario@wp.pl, www.kario.com.pl
 - Stanica „Podkowa”, Sękowa, Męcina Wielka 115, tel: +48 510 058 955, email: kamil.haluch@gmail.com
- Więcej ofert w publikacji „Małopolska wieś w siodle” na stronie: www.sot.org.pl

Buczyna karpacka w wielu miejscach ma charakter cennego starodrzewu.

Konno przez Beskid Niski

3. Spacer Śladami Cmentarzy I Wojny Światowej – Beskidek

Konieczna (cerkiew) – Dujawa
– przełęcz Beskidek – Beskidek – Konieczna

Wędrówkę rozpoczynamy we wsi Konieczna obok prawosławnej cerkwi pw. św. Bazylego Wielkiego. Wędrujemy za znakami niebieskiego szlaku PTTK na południe drogą asfaltową prowadzącą do granicy ze Słowacją. Mijamy przysiółek Dujawa i na skrzyżowaniu szlaków niebieskiego z żółtym skręcamy w prawo. Idziemy dalej szlakiem żółtym aż do głównej grani Gór Hańczowskich położonych na granicy polsko-słowackiej, gdzie spotykamy się ze szlakiem czerwonym. Skręcamy za szlakiem na zachód, idąc dalej graniczną granicą, by dotrzeć na szczyt Beskidek (685 m n.p.m), na którego stoku zwiedzamy zaprojektowany przez Dušana Jurkovića zabytkowy cmentarz z I wojny światowej nr 46 z charakterystyczną smukłą, kamienną wieżą. Stąd wracamy już do Koniecznej – chwilę wędrując czerwonym szlakiem, by następnie skręcić do wsi za znakami niebieskiego szlaku PTTK. Przy cerkwi w Koniecznej znajduje się drugi, mniejszy cmentarz nr 47.

 3,6 km 1,5 h trasa łatwa

 pieszo nordic walking

4. Spacer na Górę Jawor

Wysowa-Zdrój (centrum) – Góra Jawor
– granica państwa – Wysowa-Zdrój (centrum)

Spacer rozpoczynamy w centrum Wysowej-Zdroju w Parku Zdrojowym, skąd wędrujemy przez uzdrowisko niebieskim szlakiem na południe, mijamy drewnianą prawosławną cerkiew św. Michała Archanioła, gdzie spotykamy szlak zielony. Dalej wędrujemy szlakiem zielonym, który skręca w prawo z głównej drogi. Przekraczamy rzekę Ropę. Na rozwidleniu dróg skręcamy w lewo, opuszczając szlak zielony i wspinamy się na Górę Jawor do miejsca objawień maryjnych uznawanych przez wyznawców grekokatolickich i prawosławnych. Wznosi się tu cerkiew Opieki Matki Bożej na Świętej Górze Jawor, a obok bije źródło-

 Cztery pory roku w Beskidzie Niskim

DUŠAN JURKOVIĆ O SWOJEJ PRACY:

„Gdy dzielono teren, nikt nie miał ochoty na pograniczne Karpaty. Dałem sobie przydzielić górską krainę. (...) Gdy moi koledzy zakładali parki, wysypywali ścieżki piaskiem, sadzili krzewy i kwiaty, ja postanowiłem umieszczać swoje cmentarzyki w naturalnym pięknie stoków karpaccich, jak gdyby wytworzyły je tam niewidzialne ręce miejscowej tradycji ludowej. (...) Jest rzeczą oczywistą, że sięgnąłem w pierwszym rzędzie po drewno jako materiał budowlany”.

► Zaczerpnięto ze strony:
www.wysowa-zdroj.pl

Cmentarz na Rotundzie projektu Dušana Jurkovića

ko. Dalej zmierzamy w kierunku granicy polsko-słowackiej i spotykamy czerwony szlak pieszy. Rozciąga się stąd panorama Beskidu Niskiego m.in. na słowacką górę Busov i Lackową, dokąd zmierza szlak czerwony. Wędrujemy nim aż do spotkania ze szlakiem zielonym. Skręcamy w prawo za zielonym i wracamy do Wysowej-Zdroju. Po zakończeniu spaceru możemy udać się do Pijalni Wód Mineralnych, która czynna jest cały rok. Są tu cztery ujęcia wód zdrojowych.

► Propozycja trasy powstała w oparciu o portal:
<http://karpating.pl>

 7 km 2 – 3 h trasa łatwa

 pieszo nordic walking

5. Wycieczka piesza z Hańczowej do wód

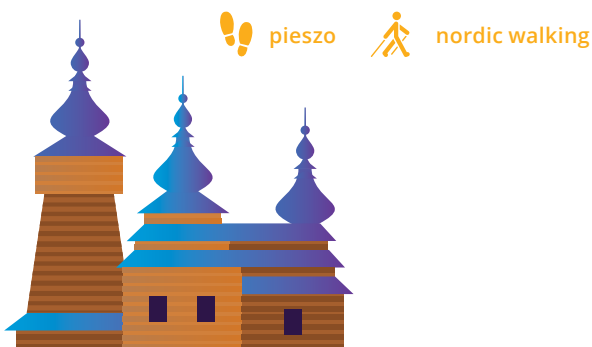
Hańczowa – Kozie Żebro (847 m n.p.m.) – Wysowa-Zdrój (centrum) – Huta Wysowska (644 m. n.p.m.) – Ropki – Hańczowa

Wędrówkę rozpoczynamy w Hańczowej przy cerkwi Opieki Bogurodzicy. Idziemy drogą na północ i skręcamy w prawo za znakami czerwonego szlaku pieszego. Przechodzimy przez most na Ropie i idziemy za czerwonym szlakiem przez polany z pięknymi widokami wokoło. Kierujemy się w stronę lasu. Po około 2 km drogi wchodzimy na grań i spotykamy się z zielonym szlakiem. Stąd wspinamy się na Kozie Żebro (847 m n.p.m.). Zielonym szlakiem schodzimy do Wysowej-Zdroju (tu obowiązkowy odpoczynek w **Parku Źródlowym** i degustacja wód mineralnych). Dochodzimy do głównej drogi, skręcamy w prawo i wędrujemy za znakami niebieskiego szlaku, który za chwilę – przy drewnianym **kościelcu pw. NMP Wniebowziętej** skręci z drogi w lewo. Zmierzamy w górę na przysiółek Huta Wysowska (644 m. n.p.m.), gdzie czekają na nas widoki na łagodne wzgórza Beskidu Niskiego. Stąd, idąc w dół, dochodzimy do Ropiek (piękną zabytkową cerkiew pw. Narodzenia Bogurodzicy z **Ropek** przeniesiono do Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku) i dalej czerwonym szlakiem wracamy do Hańczowej.

Wycieczka zainspirowana opisem na blogu:

<https://idziemydalej.pl/dzikiestoly-w-beskidzie-niskim>

 17,5 km 6-7 h średni stopień trudności

Ślady GPS wszystkich mikrowycieczek znajdziecie na stronie:

www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

Cztery pory roku w Beskidzie Niskim

Słynna Wysowianka z Wysowej-Zdroju

Na zimowych ścieżkach Beskidu Niskiego

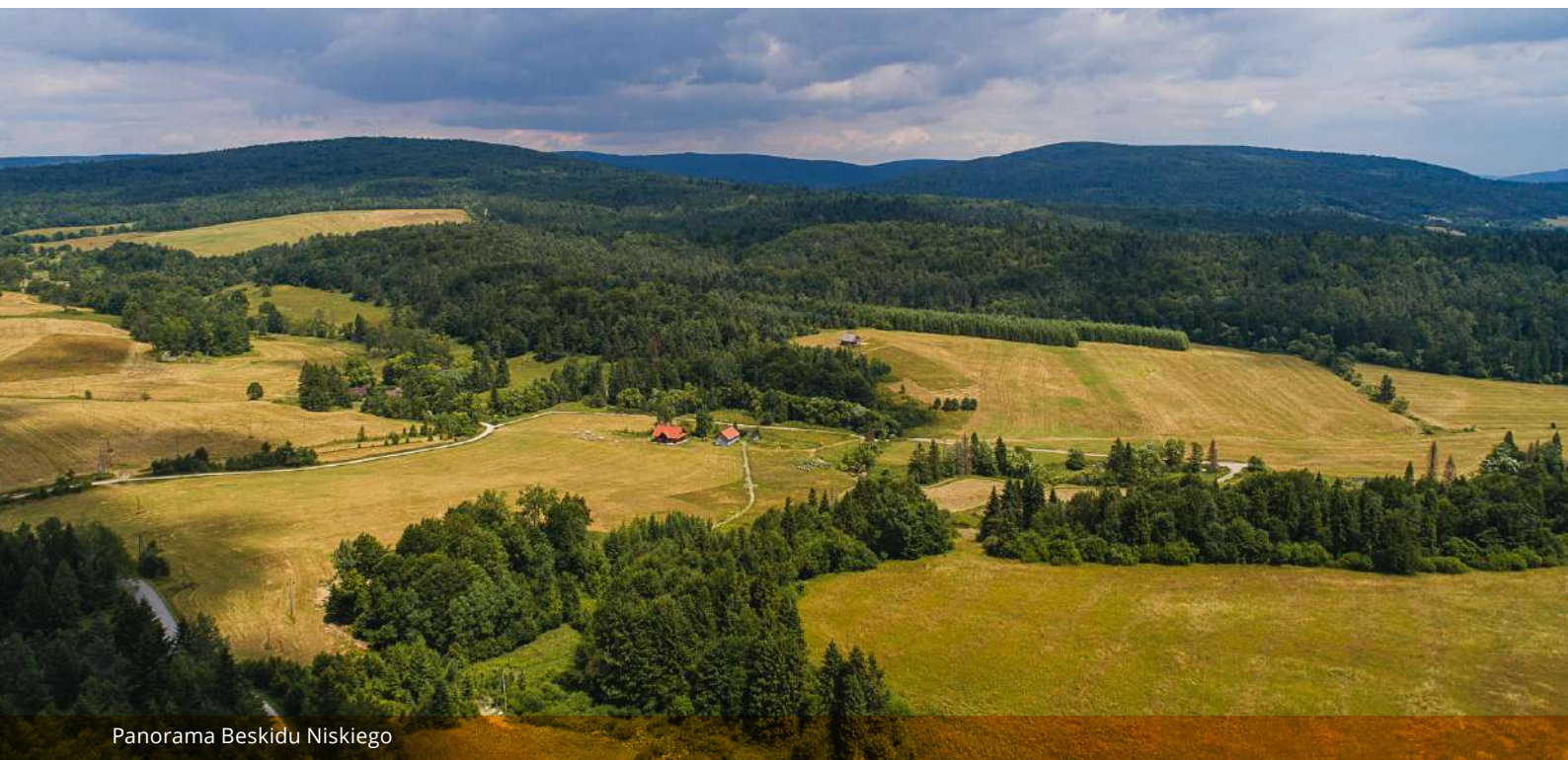
Śnieżne trasy przez lasy

W Beskidzie Niskim oznakowano 80 km tras narciarstwa śladowego w ramach projektu pt. „Śnieżne trasy przez lasy”. Szlaki przebiegają urokliwymi drózkami i ścieżkami leśnymi, łąkami i terenami podleśnymi, z pięknymi panoramami na pasma Beskidu Niskiego i Sądeckiego. Dzięki nim dotrzemy na nartach do wyludnionych wiosek łemkowskich, starych cmentarzy, cerkwi, unikatowych kapliczek i krzyży kamiennych. Główny szlak jest koloru zielonego w formie pętli liczącej 50 km. Dodatkowo stworzono szlaki łącznikowe w kolorach niebieskim i czerwonym.

► źródło: www.snieznetrasy.pl

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Panorama Beskidu Niskiego

Beskid Niski – enklawa karpackiej przyrody

Najniższe pasmo Karpat położone jest na pograniczu polsko-słowackim. Trzy czwarte powierzchni zajmują lasy, a resztę łąki, pastwiska i inne tereny rolne. Przyrodnicy traktują Beskid Niski jako strefę przejściową pomiędzy Karpatami Zachodnimi i Wschodnimi. Najwyższym szczytem po stronie polskiej jest Lackowa (997 m n.p.m). W krajobrazie poprzecinanego dolinami rzek pasma (Wisłoka, Wisłok, Osławica, Jasiołka, Ropa i Biała) wyróżniają się wychodnie piaskowca magurskiego oraz gęste lasy bukowe, bory jodłowe i jodłowo-bukowe, cenne jaworzyny (wielogatunkowe lasy składające się z klonów, wiązów, buków, jodeł, lip i jesionów, w których poszyciu rośnie charakterystyczna paproć – jęczyznik zwyczajny objęty ścisłą ochroną gatunkową). Porastająca Beskid Niski buczyna karpacka w wielu miejscach ma charakter cennego starodrzewu. W tym zakątku dawnej Puszczy Karpackiej swój dom mają wilk, ryś i niedźwiedź brunatny. Region

jest cenną ostoją ptaków – żyje tu m.in. puszczyk uralski, dzięcioły (zielonosiwy, biało-grzbiety, białoszyi, trójpalczasty), derkacz, orzeł przedni i orlik krzykliwy. Ten ostatni stał się symbolem Magurskiego Parku Narodowego, działającego od 1995 roku. Beskidzka przyroda chroniona jest także w formie obszarów Natura 2000 i rezerwatów przyrody. Społeczność lokalna zaangażowana w ochronę przyrody i krajobrazu stara się o powołanie w Beskidzie Niskim parku krajobrazowego, który tworzyłby naturalną otulinę dla Magurskiego Parku Narodowego.

Beskid Niski kojarzy się z poezją Jerzego Harasymowicza (1933–1999), od którego wzięło się sformułowanie „krajiny łagodności”. Do jego twórczości nawiązywał bard, poeta i kompozytor, Wojtek Bellon (1952–1985), m.in. w słynnych „Pejzażach Harasymowiczowskich” z repertuaru Wolnej Grupy Bukowina.

- Magurski Park Narodowy, zob. www.magurskipn.pl, siedzibą Parku jest Krempana w woj. podkarpackim.

Malowidło Opieki Bogurodzicy Michała Bogdańskiego w cerkwi w Kwiatoniu

Cerkiew św. Paraskewy w Kwiatoniu jest zabytkiem Światowego Dziedzictwa UNESCO

Cerkwie łemkowskie na Szlaku Architektury Drewnianej

Beskid Niski charakteryzuje się przepiękną cerkiewną architekturą drewnianą. Cerkwie w Kwiatoniu i Brunarach Wyżnych zostały wpisane na Światową Listę Dziedzictwa UNESCO w 2013 r. Prezentujemy wybrane przykłady łemkowskich zabytków.

- **Cerkiew parafialna greckokatolicka św. Paraskewy w Kwiatoniu** (obecnie kościół pomocniczy rzymskokatolicki) datowana jest na II połowę XVII w. Świątynia jest konstrukcji zrębowej, ściany i dachy ma kryte gontem. Charakterystyczne są jej strzeliste dachy namiotowe zwieńczone baniastymi wieżyczkami. Jest klasycznym przykładem łemkowskiej architektury cerkiewnej. Uważa się ją za jedną z najpiękniejszych cerkwi w Polsce ze względu na idealne proporcje bryły świątyni. Wnętrze kryje niezwykłą polichromię z 1811 r. i ikonostas wykonany przez artystę malarza Michała Bogdańskiego w 1904 r. (wyróżnia się malowidło Opieki Bogurodzicy na stropie), ołtarz główny z XIX w., dwa ołtarze boczne z ikonami Matki Boskiej z Dzieciątkiem oraz Zdjęcia z Krzyża.

▶ Kwiaton, przewodnik Jan Hyra: tel. +48 18 351 61 87, +48 660 105 342, zwiedzanie śr. 9.00–17.00, czw.–sb. 9.00–18.00 z przerwą 13.00–13.30, ndz. 12.00–17.00, <http://parafiauscie.pl>

- **Cerkiew parafialna greckokatolicka św. Michała Archanioła w Brunarach Wyżnych** (obecnie kościół parafialny rzymskokatolicki NMP Wniebowziętej) pochodzi z 1797 r. Świątynia, konstrukcji zrębowej, oszalowana, zachowała najważniejsze cechy cerkwi zachodniołemkowskiej, chociaż była wielokrotnie przebudowywana. Wielobarwne malowidła we wnętrzu z motywami rokokowo-klasycystycznymi i roślinnymi stworzyli Antoni i Józef Bogdańscy w 1898 r. (ze znanej rodziny malarzy cerkiewnych, kościelnych i portrecistów, pochodzącej z Jaślik). W nawie zachowały się fragmenty starszej barokowej polichromii z końca XVIII w. Wnętrze zdobią cenne ikony.

▶ Brunary Wyżne 45, tel. +48 18 35 16 776, przewodnik tel. +48 536 723 418, <http://parafia.brunary.pl>, czynne: V–X śr. 9.00–17.00, czw.–sb. 9.00–18.00, ndz. i św. 12.00–17.00, XI–IV po wcześniejszym umówieniu się.

- **Cerkiew parafialna greckokatolicka Wniebowstąpienia Pańskiego w Gładyszowie** powstała w latach 1938–39. Wzniesiona przez huculskich cieśli na planie krzyża greckiego jest świątynią nietypową dla łemkowszczyzny. Zachwyca jednak piękno i idealne proporcje bryły bezwieżowej cerkwi. Na skrzyżowaniu naw wyrasta baniasta kopuła kryta blachą. Charakterystyczne są trójkątne szczyty ścian, oszalowane i pomalowane na żółto. Wybuch II wojny światowej sprawił, że nie wykończono wnętrza świątyni, w którym m.in. nie ma ikonostasu.

W bocznych ołtarzach zwróćmy uwagę na XVIII-wieczne ikony – Ukrzyżowania i Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Świątynia jest współużytkowana przez kościół rzymskokatolicki.

▶ Gładyszów 46, tel. +48 18 351 00 22,
<http://parafia-gladyszow.pl>

- **Cerkiew parafialna greckokatolicka św. Kosmy i Damiana w Krzywej** została wzniesiona w 1924 r. na miejscu wcześniej spalonych świątyń, wzorując się na cerkwiach staroruskich. Jest konstrukcji zrębowej, oszalowana, z blaszaną kopułą wieńczącą centralną część nawy i dwoma wieżyczkami. Kopuła znajduje się nad centralną częścią nawy, a nad zachodnią i prezbiterium wieżyczki z pozornymi latarniami. We wnętrzu nie ma malowideł ani ikonostasu, ściany obite są deskami. Obecnie jest to kościół filialny rzymskokatolicki NMP Niepokalanie Poczętej.

▶ Krzywa bez nr.

- **Cerkiew parafialna greckokatolicka Opieki Bogurodzicy w Hańczowej** (obecnie cerkiew parafialna prawosławna pod tym samym wezwaniem) pochodzi z I połowy XIX w. Reprezentuje styl cerkwi zachodniołemkowskich z łamanymi dachami namiotowymi i baniastymi wieżyczkami. Świątynia ma konstrukcję zrębową i ściany pokryte gontem. Wnętrze skrywa XIX-wieczną polichromię i ikonostas autorstwa artystów ze znanej rodziny Bogdańskich – Antoniego, Michała i Zygmunta. Dzieła pochodzą z końca XIX w.

▶ Hańczowa 56, tel. +48 18 353 21 24.

- **Cerkiew grekokatolicka pw. św. Michała Archanioła w Wysowej** (obecnie cerkiew prawosławna) pochodzi z II połowy XVIII w. i wzniesiona jest w stylu zachodniołemkowskim. Wnętrze kryje piękną neogotycką polichromię oraz cenny barokowy ikonostas.

▶ Wysowa-Zdrój bez nr., tel. +48 18 353 22 47.

źródło: „Szlak Architektury Drewnianej”, Bartłomiej Ciosowski, Marta Duda, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, wyd. Bezdroża, Kraków 2005.

Więcej o Szlaku Architektury Drewnianej znajdziemy na stronie: www.drewniana.malopolska.pl

Cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego w Gładyszowie w stylu huculskim

Cerkiew św. św. Kosmy i Damiana w Krzywej

Wysiedlone wsie łemkowskie

Obszar Beskidu Niskiego przed II wojną światową był dość gęsto zaludniony – w większości mieszkała tu wtedy ludność pochodzenia rusińskiego, nazywana Łemkami. Kultura łemkowska wyrosła na osadnictwie wołosko-ruskim w XV i XVI w. Łemkowie trudnili się rolnictwem, hodowlą, kamieniarstwem i wytwarzaniem galanterii drzewnej.

Wsie opustoszały po wojnie podczas akcji pacyfikacyjnej „Wisła” przeprowadzonej przez władze PRL-u w 1947 r. Z terenów południowo-wschodniej Polski przymusowo wysiedlono ponad sto pięćdziesiąt tysięcy ludzi, z czego z samej łemkowszczyzny ponad trzydzieści tysięcy. Z dawnych wiosek pozostały jedynie ślady – kapliczki i krzyże, zdziczałe drzewa owocowe, sterty kamieni, czasem kamiennie podmurówki domów, cerkwiska. Dzisiaj, na pamiątkę po dawnych mieszkańcach, postawiono nietypowe tablice informacyjne opowiadające o wsiach – są to samotnie stojące na łące symboliczne drzwi, które mają przypominać o przeszłości tych ziem. Zobaczymy je m.in. w takich miejscach jak: Czarne, Lipna, Radocyna, Długie etc.

Symboliczne drzwi ustawione w wysiedlonych wsiach mają przypominać o przeszłości tych ziem; autorką instalacji jest Natalia Hładyk.

Monika Sznajderman, „Pusty las”

„W Czarnem mieszkałam przez osiem lat w domu bez prądu nad Wisłoką, w domu Jurka, wcześniej Chwałyka, a jeszcze wcześniej przed wojną Wasyla Bajsy. Wieczorami po kątach chałupy czał się mrok, rozświetlany tylko tu i ówdzie światłem naftowych lamp. Dobrze się przy nich pracowało, nie pozwalały na rozpraszanie uwagi, dawały skupienie. Pamiętam nieustanny stukot klawiszy dwóch maszyn do pisania i brzdące palce granatowe kalki.

No bo skąd i po co miał być prąd we wsi, która – do wojny bogata i ludna (dwie cerkwie, szkoła, pięćdziesiąt osiem gospodarstw, dwa młyny wodne i wiatrak) – została całkowicie wysiedlona? (...) Po cerkwi został tylko kamienny próg, który dziś trudno znaleźć wśród zielska. Żyliśmy tam otoczeni grobami i duchami.”

Cmentarz łemkowski w Czarnem

Cmentarze wojenne z I wojny światowej

Cmentarze wojenne z czasów I wojny światowej rozsiane po całym obszarze – w leśnych ostępach, na łąkach czy szczytach gór. W regionie stacjonowały walczące strony, a w 1915 r. rozegrała się tu bitwa gorlicka – jedna z większych bitew na froncie wschodnim. Na cmentarzach zbudowanych przez Austriaków pochowano żołnierzy przeciwnych stron. W Beskidzie Niskim budową cmentarzy zarządzał słowacki artysta architekt Dušan Jurkovič (1868–1947), który potrafił niezwykle wkomponować je w beskidzki krajobraz. Inspirował się budownictwem regionalnym. Cmentarze przez niego projektowane charakteryzują się prostymi, symetrycznymi planami (koło, owal, prostokąt, krzyż), otoczone są kamiennymi, drewnianymi lub kamiennieo-drewnianymi ogrodzeniami, a w każdym wznosi się główny pomnik w formie drewnianych wysmukłych wież, kaplic czy kamiennych ścian. Artysta zbudował 35 cmentarzy. Te najpiękniejsze, które najlepiej oddają charakter twórczości Jurkoviča, to obiekty nr 46 na Beskidku, nr 48 w Regietowie, nr 51 na Rotundzie, nr 56 w Smerekowcu.

- **Cmentarz nr 46 na Beskidku** (Konieczna – Beskidek) położony jest na wzgórzu Beskidek (685 m n.p.m.). Wyróżnia go wysoka, smukła, kamienna wieża z iglicowym hełmem pobitym gontem. Zaprojektowany jest na planie krzyża łacińskiego. Groby ułożone są symetrycznie względem alejki biegnącej od wejścia w kierunku wieży. Pochowano tu 315 żołnierzy, w tym 164 armii austro-węgierskiej, 148 rosyjskiej i 3 nierozpoznanych.
- **Cmentarz nr 48 w Regietowie** położony jest na stoku Jaworzynki, ogrodzony kamiennym murem i drewnianym płotem. Ściana pomnikowa złożona została z kamiennych słupów oraz drewnianego krzyża przechodzącego przez gontowy daszek. Spoczywa tu 210 żołnierzy, w tym 74 armii austro-węgierskiej i 136 rosyjskiej.
- **Cmentarz nr 51 na szczycie Rotundy** (Regietów Niżny) rozpostarty na planie koła na

Cmentarz nr 53 w Czarnem

wzgórzu Rotunda (771 m n.p.m.). Otoczony jest ziemno-kamiennym wałem. Pośrodku założenia wznosiło się niegdyś pięć wysokich, czworobocznych, drewnianych wież obitych gontem, które z czasem niszczały (aktualnie w renowacji). Na grobach znajdują się drewniane krzyże – dwuramiennie na mogiłach Rosjan i jednoramiennie na pozostałych. Na cmentarzu spoczywa 54 żołnierzy – 42 z armii austro-węgierskiej i 12 rosyjskiej.

- **Cmentarz nr 56 w Smerekowcu** przykuwa uwagę ogrodzeniem wykonanym z kamienia i betonu. Jego linia stanowi połączenie części okręgowych i prostych odcinków. Różne wysokości oraz liczne załamania konstrukcji czynią całość bardzo malowniczą. Główny pomnik stanowi wysoki, drewniany krzyż. Na grobach stoją ładne drewniane krzyże jednoramiennie nakryte blaszanymi daszkami. Na cmentarzu spoczywa 23 żołnierzy, w tym 22 armii austro-węgierskiej i 1 rosyjskiej.
- **Cmentarz nr 53 w Czarnem** – położony na łące pośród drzew w wysiedlonej wiosce. Charakterystyczna jest drewniana brama i ogrodzenie. Pochowano tu 316 Rosjan i 61 Austriaków. Obok znajduje się dawny cmentarz łemkowski.

► Obiekty na otwartym powietrzu;
autor opisów: Paweł Kutaś

INNE PIĘKNE MIEJSCA W OKOLICY

Uzdrowisko Wysowa-Zdrój

Chociaż początki Wysowej sięgają XV w., to Pierwsza **Pijalnia Wód Mineralnych** – rozlewnia powstała w okresie międzywojennym (spłonęła wiosną 1963 r.). Budynek odbudowano na wzór dawnej pijalni w 2006 r. Charakterystyczny jest zadaszony taras i podcienia wsparte na słupach. W pijalni położonej w pięknym Parku Zdrojowym spróbujemy pięciu rodzajów wód mineralnych ze źródeł: Henryk, Franciszek, Anna, Józef II i Słone. W uzdrowisku produkowana jest woda Wyso-wianka.

Uzdrowisko Wysowa-Zdrój

Góra Jawor

Wznosząca się nad Wysową-Zdrojem góra Jawor jest celem pielgrzymek wyznawców prawosławia i grekokatolików. Drewnianą kaplicę wzniesiono w 1929 r., cztery lata po objawieniu się Matki Bożej jednej z miejscowych Łemkiń. Największe uroczystości odbywają się na św. św. Piotra i Pawła, kiedy to tysiące wiernych podążają z Wysowej-Zdroju z krzyżami, które wkopywane są obok kaplicy. Wiernych gromadzi także piąta niedziela po Wielkanocy, kiedy to święci się wodę z pobliskiego źródła, zabieraną przez ludzi do domów.

Zagroda Maziarska w Łosiu

Zagroda Maziarska w Łosiu

Skansen etnograficzny prezentuje historię maziarstwa, którym w XIX w. trudnili się Łemkowie niegdyś tu mieszkający. Maziarstwo to inaczej ludowy przemysł destylacji ropy naftowej i handel jej produktami m.in. mazią – smarem używanym do smarowania drewnianych osi wozów.

- ▶ Oddział Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, Łosie 34 (gmina Ropa), tel. +48 18 353 43 63, www.muzeum.gorlice.pl

NAJWAŻNIEJSZE IMPREZY LOKALNE:

- Dzikie Stoły, co roku inna lokalizacja wydawnienia, maj, wrzesień: www.dzikiestoly.pl
- Majówka w Regietowie, *Regietów*, maj
- Spotkania Teatralne Innowica Nowica, czerwiec: <http://innowica.pl>
- Wysowa pachnąca ziołami Wysowa-Zdrój, lipiec
- Watra – święto kultury łemkowskiej Zdynia, lipiec: <https://watrAZdynia.pl>
- Wakacyjne spotkania z operą Regietów, lipiec
- Międzynarodowy zlot motocyklowy Steel Horses Meeting, *Regietów*, sierpień
- Święto Rydza, Wysowa-Zdrój wrzesień, www.swietorydza.pl
- Dni Huculskie, *Regietów*, wrzesień

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Warsztaty twórcze Towarzystwa z Beskidu Niskiego

Warsztaty twórcze organizowane są latem przez gospodarstwa agroturystyczne należące do Towarzystwa z Beskidu Niskiego. Wśród nich znajdziemy m.in. warsztaty pszczelarskie, malarskie, rzeźbiarskie, zielarskie, kulinarne, wykonywania biżuterii inspirowanej karpackimi krywulkami czy wyrobu tradycyjnych łyżek drewnianych. Towarzystwo tworzą pasjonaci, którzy działają na rzecz zachowania piękna i autentyczności Beskidu Niskiego. Organizują wiele wydarzeń, takich jak Dzikie Stoły, koncerty, spotkania autorskie, spotkania z artystami, pisarzami, czy też cykle warsztatów bazujących na lokalnej tradycji i zasobach natury, a także imprezy sportowo-krajoznawcze, np. rowerowy rajd na orientację „Hawran”.

- ▶ Towarzystwo z Beskidu Niskiego, Gładyszów 52, tel. +48 607 314 270, email: towarzystwo@zbeskiduniskiego.pl, www.zbeskiduniskiego.pl, www.facebook.com/TowarzystwoZBeskiduNiskiego

Warsztaty ceramiczne w Czarnem

Organizowane są przez artystę Jurka Szczepkowskiego. Jak czytamy na stronie: „W pięknej dolinie Beskidu Niskiego nurzamy się w glinie i uczymy pracy na kole garncarskim. Wypalamy własną ceramikę w unikalnym piecu opalonym drewnem. Uczymy się żyć „po prostu”. Blisko natury”.

- ▶ Czarne 4, tel. +48 608 348 044, email: kontakt@jurekszczepkowski.pl, www.jurekszczepkowski.pl

Programy edukacyjne w Łemkowskiej Zagrodzie Edukacyjnej „Dziubyniłka”

W zagrodzie, będącej rekonstrukcją tradycyjnej zabudowy łemkowskiej, można wziąć udział w warsztatach tematycznych dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Gospodarze – Danuta i Jan Dziubynowie – są rdzennymi Łemkami i dzielą się bogatą wiedzą o historii i tradycjach regionu. W progra-

TOWARZYSTWO
Z BESKIDU NISKIEGO

mie m.in.: „Życie na wsi 100 lat temu”, „Kręć się kręć wrzeciono – obróbka lnu”, „Bicie oleju”, „Od ziarenka do...”, „Niecki, łyżki, gonty”, „Zabawki naszych dziadków”, „Łemkowskie pisanki”, „Kuchnia łemkowska”.

- ▶ Gospodarstwo Agroturystyczne „DZIUBYNIŁKA”, Gładyszów 75, tel. +48 18 351 00 50, email: dziubynilka@gmail.com, www.dziubynilka.pl

Warsztaty edukacji regionalnej i przyrodniczej – „Skrawek Nieba”

Zagroda edukacyjna „Skrawek Nieba” we wsi Łosie prowadzi warsztaty z edukacji regionalnej i przyrodniczej dla dzieci i dorosłych, wycieczki nordic walking po okolicy, przejazdy wozem maziarskim po Szlaku Architektury Drewnianej a także plenery malarskie.

- ▶ Gospodarstwo Agroturystyczne „Skrawek Nieba”, Łosie 92, tel. +48 500 141 969, email: mb.gorlice@gmail.com, www.skraweknieba.eu

Warsztaty edukacyjne w Zagrodzie Maziarskiej w Łosiu

Skansen etnograficzny ma bogatą ofertę tematycznych warsztatów edukacyjnych dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Wśród nich m.in.: „Kraj tkania”, „Koń jaki jest każdy widzi”, „Ludowy print”, „Pisanki po łemkowsku”, „Marzanna i jej przyjaciółki”, „Skład z zabawkami. Złudzenia i iluzje”, „Święta w zagrodzie” i wiele innych.

- ▶ Zagroda Maziarska w Łosiu, Łosie 92, tel. +48 18 35 34 363, +48 601 411 590, email: zagroda.maziarska@gmail.com, <http://www.muzeum.gorlice.pl/edukacja-i-warsztaty/lekcje-w-zagrodzie>

Krywulki z Chyży Hani

Właścicielka pensjonatu Chyża Hani w Krzywej, Anna Dobrowolska, organizuje na zamówienie warsztaty robienia krywulek – tradycyjnych łemkowskich ozdób z koralików. Piękną autorską biżuterię można kupić także na miejscu w gospodarstwie.

- ▶ „Chyża Hani”, Sękowa, Krzywa 16, tel. +48 18 351 02 60, +48 503 953 673, email: annadobrowolska@autograf.pl, www.facebook.com/chyzahani

INFORMACJE PRAKTYCZNE

Polecane noclegi

BANICA

Gospodarstwo Agroturystyczne i Ekologiczne „Opalówka” (członek Towarzystwa z Beskidu Niskiego, na szlaku Małopolska wieś pachnąca ziołami), Banica 13, email: beskidbanica@op.pl, tel. +48 18 351 62 36, www.beskidbanica.pl

GŁADYSZÓW

Agroturystyka „Malowane Wierchy”

(członek Towarzystwa z Beskidu Niskiego i Sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, na szlaku Małopolska wieś z tradycją), Gładyszów 52, tel. +48 694 914 985, email: kontakt@malowanewierchy.pl, www.malowanewierchy.pl

Gospodarstwo Agroturystyczne „DZIUBYNIŁKA”

(na szlaku Małopolska wieś z tradycją), Gładyszów 75, tel. +48 18 351 00 50, email: dziubynilka@gmail.com, www.dziubynilka.pl

Hotel Gościniec „Jaśmin”, Stadnina Koni Huculskich Gładyszów (na szlaku Małopolska wieś w siodle), Regietów 28, tel. +48 18 351 00 97,

www.huculy.com.pl

NOWICA

Agroturystyka „Szpilkowo” (członek Towarzystwa z Beskidu Niskiego i Sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, na szlaku Małopolska wieś z tradycją), Nowica 6, tel. +48 516 969 626, email: poczta@szpilkowo.pl, www.szpilkowo.pl

Agroturystyka „Nowica 21”

(członek Towarzystwa z Beskidu Niskiego), Nowica 21, tel. +48 18 351 68 48, email: leszekwronowski@gmail.com, www.nowica21.pl

„Trzy Potoki” (członek Towarzystwa z Beskidu Niskiego), Nowica 10, tel. +48 18 541 21 14, email: trzygotoki@trzygotoki.pl, <https://trzygotoki.pl>

IZBY

Agroturystyka „Dom na Łąkach” (członek Towarzystwa z Beskidu Niskiego), Izby 35, tel. +48 18 351 65 60, email: dom@izby.com.pl, www.izby.com.pl

Łemkowska Zagroda Edukacyjna i Agroturystyka „Dziubynilka”

KONIECZNIE MUSISZ SPRÓBOWAĆ:

Produktów regionalnych ze Szlaku Dziedzictwa Kulinarne Małopolski, takich jak:

- pierogi ruskie, kartacze, kiełbasa, chleb w Agroturystyce „Malowane Wierchy” w Gładyszowie,
- kiszony rydze i żur w Starym Domu Zdrojowym w Wysowej-Zdroju,
- herbaty ziołowe i proziaki w Agroturystyce „Szpilkowo” w Nowicy,
- dania wegetariańskie inspirowane kuchnią łemkowską w Agroturystyce „Swystowy Sad”,
- domowy chleb i przetwory z owoców, warzyw i grzybów w Agroturystyce „Dom na Łąkach”.
- woda mineralna Wysowianka, którą wyróżnia zawartość naturalnego, łatwo przyswajalnego jodu, zwłaszcza wód leczniczych Henryk, Józef i Franciszek – zob. www.wysowianka.pl

INFORMACJE PRAKTYCZNE

ROPKI

Agroturystyka „Swystowy Sad” (członek Towarzystwa z Beskidu Niskiego), Ropki 10,
tel. +48 18 353 22 94, email: ripky@interia.pl,
www.ropki.com.pl

Agroturystyka „Siwejka”, Ropki 20,
tel. +48 690 551 830, email: siwejka@gmail.com,
www.siwejka.pl

WYSOWA-ZDRÓJ

Stary Dom Zdrojowy (członek Towarzystwa z Beskidu Niskiego i Sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska), Wysowa-Zdrój 12,
tel. +48 18 353 21 71,
email: starydomzdrojowy@gmail.com,
www.wysowa.com.pl

„Julia” (na szlaku Małopolska wieś pachnąca ziołami), Wysowa-Zdrój 114, tel. +48 18 353 20 20,
email: prokopowiczjulia@poczta.onet.pl,
www.julia-wysowazdroj.pl

„Słoneczko” (na szlaku Małopolska wieś pachnąca ziołami), Wysowa-Zdrój 142, tel. +48 18 353 21 80,
+48 660 635 504, email: edwardabartko@gmail.com

SĘKOWA

„Buczynowa Dolina” (na szlaku Małopolska wieś dla seniorów), Sękowa, Wapienne 59,
tel.: +48 792 539 187, email: buczynowa@gmail.com,
www.buczynowadolina.com

„Chyża Hani” (na szlaku Małopolska wieś dla seniorów), Sękowa, Krzywa 16, tel. +48 18 351 02 60,
email: annadobrowolska@autograf.pl,
www.facebook.com/chyzaHani

Stanica „Podkowa” (na szlaku Małopolska Wieś w siodle), Męcina Wielka 115, tel. +48 510 058 955,
www.facebook.com/agroturystykapodkowa

ROPA

„Gościniec Dworski” (na szlaku Małopolska wieś z tradycją), Ropa 578 A, tel.: +48 18 35 34 158,
email: gosciniec.dworski@wp.pl,
www.gosciniecdworski.pl

ŁOSIE

Agroturystyka „Skrawek Nieba”, Łosie 92, tel. +48 500 141 969, email: mb.gorlice@gmail.com,
www.skraweknieba.eu

INFORMACJE PRAKTYCZNE

Miejsca gastronomiczne

WYSOWA-ZDRÓJ

Stary Dom Zdrojowy (kuchnia oparta o rydze i kuchnię żydowską), Wysowa-Zdrój, Park Zdrojowy 12, tel. +48 509 249 716, www.wysowa.com.pl

Karczma Gościnna Chata (kuchnia polska z elementami kuchni łemkowskiej, na Małopolskiej Trasie Smakoszy), Wysowa-Zdrój 63, tel. +48 782 976 478

Bar „U Tomasza”, Wysowa-Zdrój 25, tel. +48 18 353 23 05

ROPA

Restauracja Gościniec Dworski w Ropie (kuchnia staropolska, na Małopolskiej Trasie Smakoszy), Ropa 578 A, tel. +48 503 596 334, <https://dworwropie.pl>

REGIETÓW

Karczma Huculanka (dania kuchni łemkowskiej, pogórzańskiej, staropolskiej, na Małopolskiej Trasie Smakoszy), Regietów 28, tel. +48 18 351 00 97, www.huculy.com.pl

SĘKOWA - MAŁASTÓW

Gospoda Magurska (na Małopolskiej Trasie Smakoszy), Małastów 135, tel. +48 609 442 336, <http://gospoda-magurska.pl>

Pyszne, regionalne posiłki ze zdrowych produktów lokalnych zamówimy w rekomendowanych gospodarstwach agroturystycznych z Beskidu Niskiego.

Śniadanie w Malowanych Wierchach

Kuchnia łemkowska

Typowe dla kuchni regionów wschodnich Małopolski (Beskid Niski, łemkowszczyzna) są placki o nazwie prouzoki, prozioki, z dodatkiem sody (lokalna nazwa sody to proza). W Beskidzie Niskim o jakość w agroturystyce i o promocję produktu lokalnego dba Towarzystwo z Beskidu Niskiego, organizując warsztaty kulinarne, a zwłaszcza spektakularną imprezę Dzikie Stoły. Na tym terenie spotyka się unikalne dania kuchni łemkowskiej, takie jak homiłky, kisełyca, tertianyk czy matyło.

Opracowanie: Elżbieta Tomczyk-Miczka

Dojazd transportem publicznym

W Beskid Niski możemy dojechać się busem z Krakowa do Gorlic (prywatni przewoźnicy) lub z Warszawy do Gorlic. Z Gorlic natomiast transportem lokalnym dostaniemy się do Uścia Gorlickiego, Małastowa, Wysowej, Gładyszowa i Koniecznej. Niestety połączenia te nie są regularne i np. kursują tylko jeden raz dziennie.

Lektury na drogę

- 1 „Beskid bez kitu”, Maria Strzelecka, Libra, Rzeszów, 2019. Literacko-plastyczna opowieść dla dzieci (i ich rodziców) o Łemkowszczyźnie obecnej i tej sprzed pół wieku, o jej tajemnicach, kulturze, magii i przyrodzie.
- 2 „Pusty las”, Monika Sznajderman, Czarne, Wołowiec, 2019.
- 3 „Opowieści galicyjskie”, Andrzej Stasiuk, Czarne, Wołowiec, 2016.
- 4 O Łemkach, ich tradycjach, gwarze, stroju i kuchni polecamy poczytać na portalu www.EtnoZagroda.pl

Warto obejrzeć i posłuchać:

- 1 Cmentarz wojenny nr 51 – Rotunda:
<https://youtu.be/G7PQcD6-e7w>
- 2 Wolna Grupa Bukowina, Pejzaże Harasymowiczowskie:
<https://youtu.be/B4SvNApsmmg>
- 3 Julia Doszna – łemkowska pieśniarka:
<https://youtu.be/oGAsTmvgy3E>

Cztery pory roku w Beskidzie Niskim

Rydze z Beskidu Niskiego

Pobierz aplikację turystyczną
Karpating - Beskid Gorlicki

Punkty info w okolicy

Informacja Turystyczna w Uściu Gorlickim,
Uście Gorlickie 80, email: it@usciegorlickie.pl,
www.usciegorlickie.pl

Informacja Turystyczna w Sękowej,
Siary 19, tel. +48 18 351 87 70,
email: it.sekowa@msit.malopolska.pl,
www.sekowa.pl

Centrum Produktu Turystycznego i Kulturowego Beskidu Gorlickiego, Wysowa-Zdrój 61, 516 006 346, cpt@usciegorlickie.pl, <http://karpating.pl>

Autorzy ekowycieczki:

Albert Pach oraz Paweł Kutaś (teksty z katalogu „Towarzyskie lato w Beskidzie Niskim 2019”), Dominika Zaręba

Pomysł ekopakietów:

Dominika Zaręba

Redakcja i korekta:

Barbara Sadurska

Opieka ekspercka:

Dorota Skotnicka

Konsultacja merytoryczna:

Małgorzata Czapla, Dominika Osiak,
Anna Woźniak-Lubaś

Projekt graficzny:

Diana Jabłońska

Zdjęcia:

Kamil Sorocki, Karolina Fidyk,
Dominika Zaręba, archiwum Towarzystwa
z Beskidu Niskiego, archiwum Urzędu
Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego

Fundusz
Partnerstwa

Projekt pt. „Małopolska Ekoturystyka - zrównoważony rozwój turystyczny regionu” jest realizowany przez Fundusz Partnerstwa jako część Programu EkoMałopolska. Jego celem jest promocja regionu w sposób zrównoważony, odpowiedzialny i jak najmniej inwazyjny dla środowiska naturalnego oraz zakładający autentyczne zainteresowanie jego bogactwem i dziedzictwem.

MAŁOPOLSKA

Projekt jest realizowany przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego.

informacje praktyczne:
stan na grudzień 2019 r.